

Gazdag Vilmos

A Magyarországon tartózkodó belső ukrainai menekültek nyelvhasználati szokásai és nyelvi attitűdjei¹

1. Bevezetés

A 2022 februárjában kirobbant orosz–ukrán háború nyomán új időszak kezdődött az ukrainai és a környező országok (de talán az egész világ életében). Szülőföldjüket hátrahagyni kényszerülő ukrainok milliói kerestek ideiglenesen (immár két évnél is hosszabb időre), s sokan talán végérvényesen is külföldön – többek között Magyarországon is – menedéket. A kialakult helyzet nyelvészeti (szociolingvisztikai és kontaktológiai) szempontból új vizsgálati lehetőségeket generált. A keleti szláv–magyar nyelvi kapcsolatok ugyanis – a szovjet hadsereg magyarországi kivonulása után több mint harminc évvel – újra aktív, s az ország teljes területén megjelenő, de a korábbiakhoz képest teljesen más aspektusokkal rendelkező nyelvi jelenséggé váltak.

Jelen dolgozat keretei között azt kívánjuk bemutatni, hogy az orosz és ukrain anyanyelvű belső ukrainai menekültek egy általuk egyáltalán nem ismert nyelvi közegbe kerülve milyen nyelvhasználati stratégiákat alakítottak ki, s milyen attitűddel viszonyulnak az anyanyelvükhöz, a magyar nyelvhez, illetve a boldogulás szempontjából igénybe vett különféle közvetítőnyelvekhez. Az adatközlők (az országon belüli földrajzi szétszórtság miatt) kérdőíves felmérés formájában kerültek megkérdezésre.

2. Néhány szó a háború nyomán kibontakozó migrációs folyamatokról

A 2014 óta tartó kelet-ukrainai fegyveres konfliktus a 2022. február 24-én kirobbant orosz–ukrán háborúban csúcsondott ki, melynek nyomán több millió ukrain állampolgár döntött az ország elhagyása mellett. A harci cselekményekkel együtt járó létfenyegetettség, a 18–60 év közötti férfiak általános mozgósítása és a

¹ A tanulmány alapjául szolgáló kutatás a Magyar Tudományos Akadémia 176/13/2023/HTMT Domus Hungarica ösztöndíjprogram támogatásával valósult meg.

gazdasági visszaesés miatt jelentős mértékben nőtt a szülőföldjüket hátrahagyó ukrán állampolgárok száma. Ezzel egyidejűleg fontos kiemelni azt is, hogy a mobilizációs törvény értelmében 2022. február 25-től megtiltották a hadköteles korú férfiaknak az ország elhagyását, így azok a férfiak, akik távoztak a kelet-ukrainai régióból túlnyomórészt az ország nyugati területein, többek között Kárpátalján kerestek ideiglenes menedéket (Molnár D.–Pallay–Molnár D.–Darcsi, 2023, 89. o.).

Az ENSZ Menekültügyi Főbiztosságának (UNHCR) 2024. március 14-i adatai alapján² közel 6,5 millió a más országokban tartózkodó ukrán állampolgárok száma. Fontos azonban azt is megjegyezni, hogy ez a szám állandóan változó: folyamatosan érkeznek új menekültek és nagy számban vannak azok is, akik időközben a hazatérés mellett döntenek. Az utóbbit példázhatja az is, hogy 2023. február 21-ig 8,087 millió menekült hagyta el Ukrajnát Európa más országaiba, ebből 2,87 millió Oroszországba és Beloruszba (Csiki Varga et al., 2023, 1. o.). A 2023-as és a 2024-es adatok összevetése alapján jól láthatóvá válik az is, hogy több mint 1,5 millióan tértek vissza Ukrajnába. Ez természetesen nem feltétlenül jelenti az eredeti lakóhelyükre való visszatérést, sokan döntenek ugyanis a támadásoktól kevésbé sújtott nyugat-ukrainai területeken (többek között Kárpátalján) való tartózkodás mellett.

A háború a felerősödő migrációs folyamatok mellett egy másik hatást is kiváltott az európai országok vonatkozásában, ez pedig az európai szolidaritás erősödése. Gyors döntés született ugyanis arról, hogy az Ukrajnából a háború miatt menekülőket ideiglenes védelemben részesítik az Európai Unió tagállamaiban. A tömeges menekülés miatt, az Európai Bizottság javaslatára, tanácsi határozattal 2022. március 4-én életre keltették a már évtizedek óta létező, de soha nem alkalmazott irányelvet az ideiglenes védelemről, amely a magyar terminológiában „menedékes státuszként” honosodott meg (Tóth–Bernát, 2022, 353. o.).

Magyarországon az ukrán állampolgárokat a kezdetektől menedékkérőkként fogadták be³ (Varga–Fekete–Tuza, 2022, 44. o.). Ezen túl a civil lakosság is igen aktív módon kapcsolódott be az országba érkező menekültek megsegítésébe (Zakariás et al., 2023, 106–109. o.). Meglehetősen sokatmondó az a tény, hogy 2022 áprilisára, bő egy hónappal a háború kitörése után, egyetlen hónap alatt a felnőtt magyar lakosság 30%-a állította, hogy valamilyen módon segített a menekülteknek. A legjellemzőbb az élelmiszeradomány (18%), az egyéb tárgyi adomány (17%) és a pénzadomány (15%) volt, míg szállásadással, fuvarozással,

² <https://data.unhcr.org/en/situations/ukraine>

³ Azonban a kettős, magyar–ukrán állampolgársággal rendelkezők a konfliktus kitörésekor akadályokba ütköztek, mivel az akkori szabályok szerint például magyar állampolgárok nem kaphattak menedékjogot Magyarországon. A helyzet a 2022. március 7-i 86/2022. sz. kormányrendelet révén került megoldásra.

tolmácsolással, önkéntes vagy fizetett munkával csak töredékük (1–3%) segítette a menekülteket (Tóth–Bernát, 2022, 361. o.).

Az ukrainai menekültek magyarországi támogatását illetően Bartal Anna Mária (2022) alapvetően három, egymástól jól elkülöníthető szakaszt különböztet meg:

1. szakasz: az orosz–ukrán háború kitörésétől közel egy hónapig (2022. március 21-ig) tartó időszak jelentette. Ekkor elsődlegesen a határmenti településeken, illetve Budapesten a Keleti pályaudvaron az informálisan szerveződő, ad hoc jellegű civil segítségnyújtás biztosította a menekültek ellátását és befogadását;

2. szakasz: kezdetét a BOK csarnok, mint menekülteket befogadó központ megnyitása jelentette 2022. március 21-én, ahol már csak a karitatív szervezetek és a Vöröskereszt nyújthatott térítésmentes szolgáltatásokat – például menekültügyi és szállásinformációkat, illetve élelmiszer és higiéniai adományokat stb.

3. szakasz: azon támogatási programok kidolgozása, amelyek a Magyarországon rövidebb-hosszabb ideig maradó ukrainai menekültek társadalmi és gazdasági integrációját igyekeznek elősegíteni.

A lakóhelyüket elhagyni kényszerült, Ukrajnából érkező személyekről való gondoskodás érdekében számos EU+ ország (beleértve Magyarországot is) növelte az ukránul és oroszul beszélő tolmácsok számát, és több tájékoztató anyagot állított elő ezeken a nyelveken (EUAA 2023: 23). Ráadásul a legtöbb európai befogadó ország havi szinten rendszeres létfenntartási támogatást is (melynek összege a helyi megélhetési normákhoz igazodva eltérő lehet) biztosít a menekülők számára. Magyarország ezen felül kiterjedt, ingyenes tömegközlekedést és egészségügyi ellátást, valamint díjmentes magyar nyelvoktatást is kínál az országban tartózkodó ukrán menekültek számára (Tóth, 2023, 3–4. o.).

Természetesen arról is érdemes lehet szót ejteni, hogy Kelet- és Közép-Európa egyes országaiban az ukrainai menekültekre mint potenciális munkaerő-utánpótlásra, azaz a munkaerőpiacra várhatóan gyorsan beilleszkedő, a fogadó ország gazdasága számára hasznos szereplőként tekintenek (Zakariás et al., 2023, 103. o.).

3. Általános információk az adatközlőkről és a kutatásról

Ahogy azt korábban már említettük az adatgyűjtésre 2024 januárjában kérdőíves felmérés formájában került sor. Az online kérdőív adatközlőkhöz való eljuttatásában olyan ismerősök⁴ segítségét vettük igénybe, akik a munkájuk vagy személyes ismeretségeik révén közvetlen kapcsolatban állnak a belső ukrainai

⁴ Ezúton is szeretnénk köszönetet mondani a kutatás lebonyolításában nyújtott segítségért Szlobogyán Csillának, a Budapesti Belvárosi Ukrán Nemzetiségi Önkormányzat elnökének, a Bona Fide menekültügyi jótékonyági alapítvány vezetőjének, és Bárány Erzsébetnek, a II. RF KMF oktatójának.

menekültekkel. Az ő hathatós közreműködésük mellett a kérdőívet összesen 147 fő töltötte ki.

Amint az az Ukrajnában meghirdetett hadiállapot nyomán előre várható volt, a válaszadók túlnyomó többsége nő (125 fő), s csupán 21 férfi, akik között három olyan személy van, aki nem esik a mozgósítható korosztályba (60 évnél idősebb). Az adatközlők széles korosztályi skálán mozognak: a legidősebb adatközlő 1953-ban, a legfiatalabb pedig 2008-ban született. A családi állapot vonatkozásában az adatközlők közül 93 fő házas, 14 fő kapcsolatban él, 19 fő elvált, 2 fő özvegy, 18 fő egyedülálló, és 1 fő egyéb jellegű családi állapotot határozott meg. 118 adatközlő családdal, 28 adatközlő hozzátartozó nélkül érkezett Magyarországra, 1 pedig nem válaszolt a kérdésre.

Az adatközlők túlnyomó többsége (132 fő) ukrán nemzetiségűnek, 4 fő orosznak, 1-1 fő zsidónak és moldávnak vallotta magát, 4 fő nem válaszolt a kérdésre, míg 5 fő valamilyen más, de nem azonosított nemzetiséget jelölt.

Az eredeti lakhely vonatkozásában a megkérdezettek lényegében Ukrajna teljes területét lefedik. Az ország 25 megyéje (régión, terület) közül csupán háromból (Volinyi, Ternopili, Csernyihivi) nincs egyetlen adatközlőnk sem. A legtöbb adatközlő Kijev városából és a Kijevi régióból (27 fő) származik, őket a kárpátaljaiak (26 fő), illetve a Harkivi és Dnyipropetrovszki régióból (mindkét régióból 15 fő) származók követik (a létszámadatokat és a nemek arányát lásd az 1. térképen).

1. térkép. Az adatközlők ukrainai lakhely szerinti összetétele

Forrás: Saját szerkesztés

A *Mikor érkezett Magyarországra?* kérdésre adott válaszok alapján 27 fő még a háborút megelőző években (2012 követően), 107 fő a háború kitörését követő hónapok valamelyikében, 10 fő 2023 során érkezett az országba, illetve 3 fő nem válaszolt.

Az adatközlők közül 132 fő egyből Magyarországra utazott, míg 15 fő korábban más országban próbált szerencsét, például Csehországban, Szlovákiában, Olaszországban, Romániában, Moldovában, Lengyelországban, Georgiában, Törökországban, Izraelben. Vannak olyanok is, akik előbb a nyugat-ukrajnai területeken, például Lembergben kerestek menedéket, illetve többen vannak olyanok is, akik számára Magyarország a harmadik-negyedik célállomás volt csak. A *Miért választotta Magyarországot?* kérdésre az adatközlők a következő indokokat említették: közel van Ukrajnához, pl. *A legközelebbi ország, amelynek határához az evakuáló vonat megérkezett.* (Harkivi régió_Nő_1985)⁵; itt tartózkodó családtagok/ismerősök/barátok, pl. *A férjem már három éve itt dolgozik, így Magyarország egyértelmű volt* (Zaporizzsjai régió_Nő_1981); anyagi támogatás vagy munkalehetőség, pl. *Annak a cégnek a központja, amelynek Ukrajnában dolgoztam, Magyarországon van.* (Kijevi régió_Férfi_1984); a magyar nyelv bizonyos fokú ismerete, de voltak olyanok is, akiknél egyszerűen a helyzet hozta így: pl. *Amikor kitört a háború, nem volt megfelelő az idő arra, hogy olyan országot válasszak, ahová menekülni lehet. Oda mentünk a gyermekünkkel, ahová csak tudtunk.* (Szumi régió_197_Nő), *Amikor elindultunk, nem tudtuk, melyik országba menjünk, hogy elvigyük-e a gyerekeinket. Aztán maradtunk, mert voltak kedves emberek, akik egy évig ingyen szállást adtak nekünk. És végül a férjem itt talált munkát.* (Harkivi régió_Nő_1984), illetve olyanok is, akik az országban korábban tett látogatás vagy tanulmányok emléke miatt döntöttek Magyarország mellett, pl.: *Korábban már jártam Budapesten, nagyon tetszett itt.* (Kijevi régió_Férfi_1995), *Sok évvel ezelőtt diákként itt töltöttem a szakmai gyakorlatomat.* (Odesszai régió_Nő_1967). Az előző kérdéshez kapcsolódóan arról is megkérdeztük az adatközlőket, hogy mit tudtak Magyarországról az ideérkezésük előtt. A válaszokból az derült ki, hogy 70 adatközlő lényegében semmilyen információval nem rendelkezett az országról. Többen a korábbi utazásaik alapján rendelkeztek néhány alapvető információval, pl. *Többször voltam már itt turistaként. Borok, tájak, termálfürdők és szigorú karantén...* (Dnyipropetrovszki régió_Nő_1982), sokan csak pár általánosan ismert dolgot tudtak az országról: *Ismertem néhány ételt és a múlt század ötvenes éveinek magyarországi futballsikereiről is tudtam.* (Dnyipropetrovszki régió_Férfi_1993); *Tudtam, hogy Budapest a főváros és, hogy itt gyártják az Ikarus buszokat.* (Szumi régió_X_1980). *Egy olyan ország, amelynek nehéz a nyelve. ☺Jó a társadalom. Gyönyörű a kultúra és az építészet.* (Hmelnickij

⁵ Az adatközlői válaszok magyar nyelvre fordítását jelen írás szerzője végezte.

régió_Nő_2008), de természetesen olyanok is voltak (20 adatközlő), akik részletesebb ismeretekkel is rendelkeztek.

Az adatközlők a magyarországi tartózkodási hely vonatkozásában az ország egész területét lefedik: 82 adatközlő Budapesten, 13 adatközlő Nyíregyházán, 4 adatközlő Szegeden tartózkodik, illetve ugyanennyien nem adtak meg pontos tartózkodási helyet. 3-3 adatközlő Győr, Jászberény, 2-2 adatközlő Gyöngyös, Mosonmagyaróvár, Veszprém, Zalaegerszeg, Szombathely, Tatabánya, Sárvár városában tartózkodik. Békéscsaba, Dabas, Dunaújváros, Dunavarsány, Hegyeshalom, Kapuvár, Kiskunfélegyháza, Látatlan, Nyergesújfalu, Mezőszentgyörgy, Miskolc, Tata, Tét, Oroszlány, Pécs, Újfehértó, Hajdúszoboszló, Hévíz, Siófok, Sopron, Eger 1-1 adatközlő tartózkodási helye (erre vonatkozóan lásd a 2. térképet).

2. térkép. Az adatközlők magyarországi tartózkodási helye

Forrás: Saját szerkesztés

A tartózkodási helyeket egy korábbi, a háború kitörését követően Magyarországon menedéket kereső kárpátaljai magyarok körében végzett kutatás adataival (lásd: Csernicskó–Gazdag, 2023) összevetve érdekes sajátosságnak tűnhet az, hogy míg a kárpátaljaiak elsősorban az ország észak-keleti régióit, azaz a lakóhelyükhöz lehető legközelebbi területeket választották, addig az ukrán nyelvet beszélő menekültek inkább a nyugat-dunántúli régiókban kerestek menedéket.

A jelenlegi lakhely típusa kapcsán 110 válaszadó albérletet, 15 adatközlő saját lakást, 9 szállót, 4 a menekülteknek fenntartott szálláshelyet adott meg, 8 válaszadó pedig a barátainál él. Egy adatközlő pedig erre a kérdésre sem válaszolt.

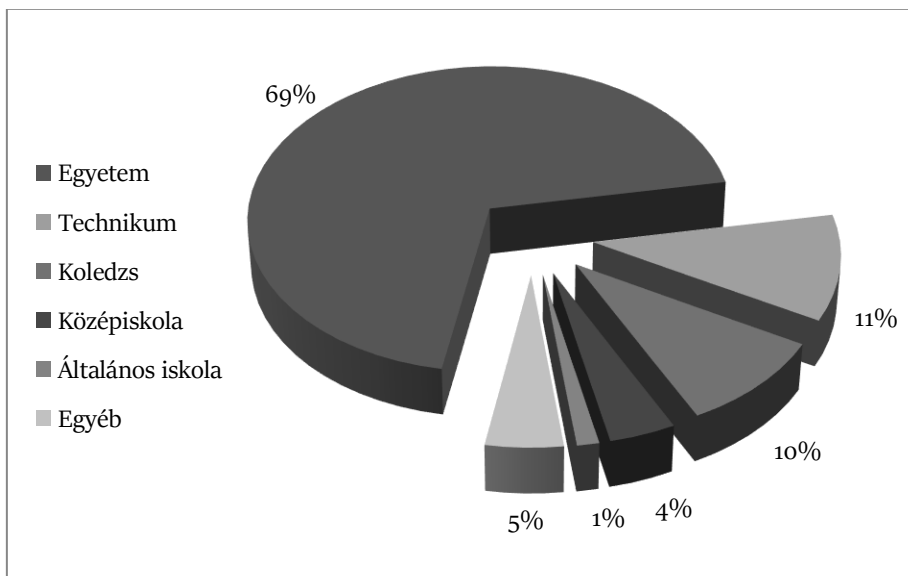
Az *Ön jelenleg dolgozik-e?* kérdésre 95 adatközlő igennel, 51 válaszadó nemmel válaszolt, egy adatközlő pedig nem adott választ.

Az ukrajnai menekültek képzettségével kapcsolatos statisztikai kimutatások és felmérések (lásd pl. Михайлишина, 2023; Тілікіна, 2022) eredményei alapján az országot elhagyók 63–83%-a felsőfokú végzettséggel rendelkezik.

Hasonlóan magas a felsőfokú végzettségűek aránya az általunk megkérdezettek körében is: 102 fő rendelkezik egyetemi, 16 fő technikai végzettséggel. 14 fő valamilyen colleget, 6 fő középiskolát, 2 fő általános iskolát, további 7 fő pedig konkrétan nem meghatározott oktatási intézményt végzett (erről lásd az 1. ábrát).

A képzettséget illetően az adatközlők között találunk 10 közgazdászt és ugyanennyi mérnököt, 7 jogászt, 8 pénzügyi szakembert, 10 tanárt (kémia és biológia, matematika szakos, illetve logopédus), illetve 11 magát filológusként definiáló személyt. 9 főnek van mesterdiplomája (botanikából, testnevelésből, pszichológiából, szállítmányirányításból, stb.), 3 fő orvos vagy egészségügyi dolgozó, 1 fő orvos, 5 fő varró, 4 fő tolmács-fordító, hogy csak a fontosabb adatokat említsük.

1. ábra. Az adatközlők legmagasabb iskolai végzettsége

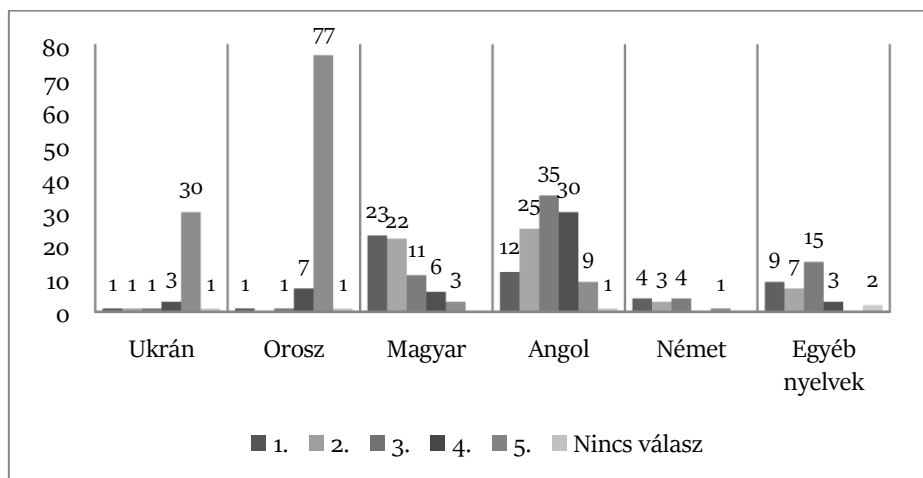
Forrás: Saját szerkesztés

4. Nyelvhasználat és nyelvismeret

A független Ukrajna történetének 2001-ben rendezett első (és a mai napig egyetlen) népszámlálási adatai szerint az ország lakosságának nemzetiségi és anyanyelvi összetétele között jelentős különbség figyelhető meg (lásd pl. Sokolova, 2022, 60. o.), s ezért a lakosságot alapvetően három fő csoportra kell osztani (ukránul beszélő ukránok 40–45%; oroszul beszélő ukránok 30–35%; illetve oroszul beszélő oroszok (kb. 20%). Az ország így tehát nyelvi és nyelvhasználati szempontból gyakorlatilag két nagy részre tagolódik: nyugaton az ukrán nyelvűek és az ukrán nyelv használata dominál, de kelet felé haladva, egyre nagyobb az orosz ajkúak és az orosz használók aránya (Csernicskó, 2013, 237–256. o.).

A megkérdezettek körében ugyanakkor (javarészt nyilván az orosz agresszió nyomán) az önbevalláson alapuló nemzetiségi és nyelvi összetétel is némileg más képet mutat, bár az alapvetően igaz, hogy többen vallották magukat ukrán nemzetiségűnek, mint ukrán anyanyelvűnek. Az adatközlők közül ukrán nemzetiségűnek 131 fő vallotta magát, míg az ukrán nyelvet anyanyelvének tekintők száma csupán 101 fő volt. Orosz nemzetiségűnek csupán 4 adatközlő, orosz anyanyelvűnek viszont ezzel szemben 28 adatközlő vallotta magát, illetve a válaszok alapján további 7 fő az orosz és az ukrán nyelvet egyaránt anyanyelvének tekinti. 10 fő valamilyen más nyelvet tekint anyanyelvének, 1 fő pedig nem válaszolt a kérdésre. A nemzetiség kapcsán 4 fő nem válaszolt, 5 fő egyéb, de nem azonosított nemzetiségűnek, 1-1 fő pedig zsidó és moldáv nemzetiségűnek vallotta magát.

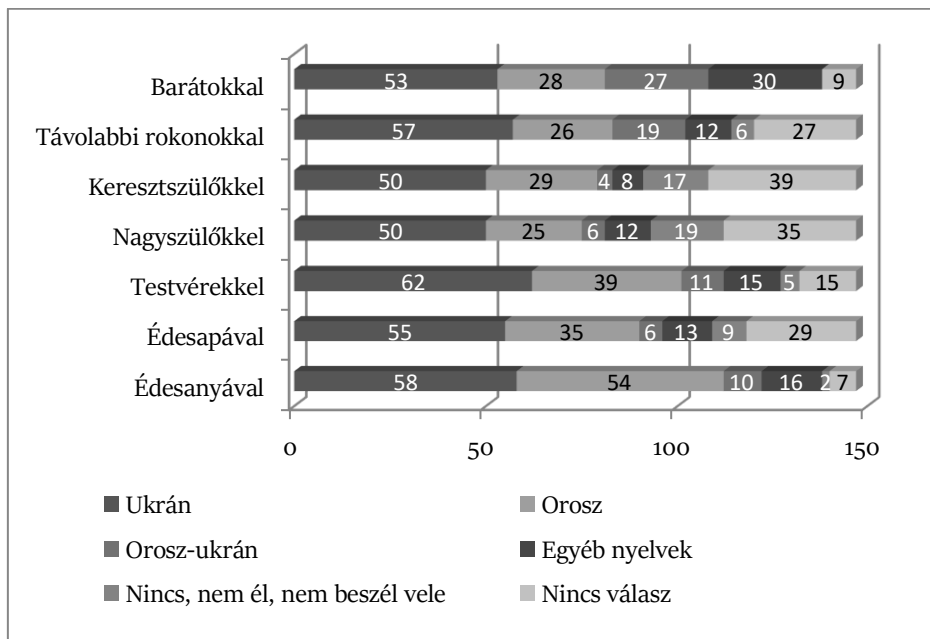
2. ábra. A különböző nyelvek ismereti szintje

Forrás: Saját szerkesztés

A különböző idegen nyelvek ismerete kapcsán végzett kutatások eredményei rendre azt mutatták, hogy az ukránok többsége semmilyen szinten nem beszél idegen nyelveket (lásd pl. Яшник, 2023). Így természetesen mi is kíváncsiak voltunk arra, hogy ez mennyire igaz az általunk megkérdezettekre. Ezért arra kértük őket, hogy a nyelvismereti szint megadása mellett (ahol az 1-es az alig ismerem, az 5-ös pedig az anyanyelvi szinten beszélem) nevezzék meg azokat a nyelveket, amelyeket az anyanyelvük mellett ismernek. Az összesített adatokat nézve az adatközlői válaszok (nyilvánvalóan épp az adatközlők iskolai végzettségével összefüggően) némileg más képet festenek. A különböző szinteken összesen 76% ismeri az angolt, 59% az orosz, 44% a magyart, 25% az ukránt, 8% a németet, illetve további 24% ismer valamilyen egyéb (pl. lengyel, francia, olasz, spanyol, szlovák, kínai, cseh, kazah, azeri, ruszin) nyelvet (az egyes nyelvek különböző ismereti szintjeire vonatkozó eloszlásról lásd a 2. ábra adatait).

3. ábra. A hozzátartozókkal való kommunikáció nyelve

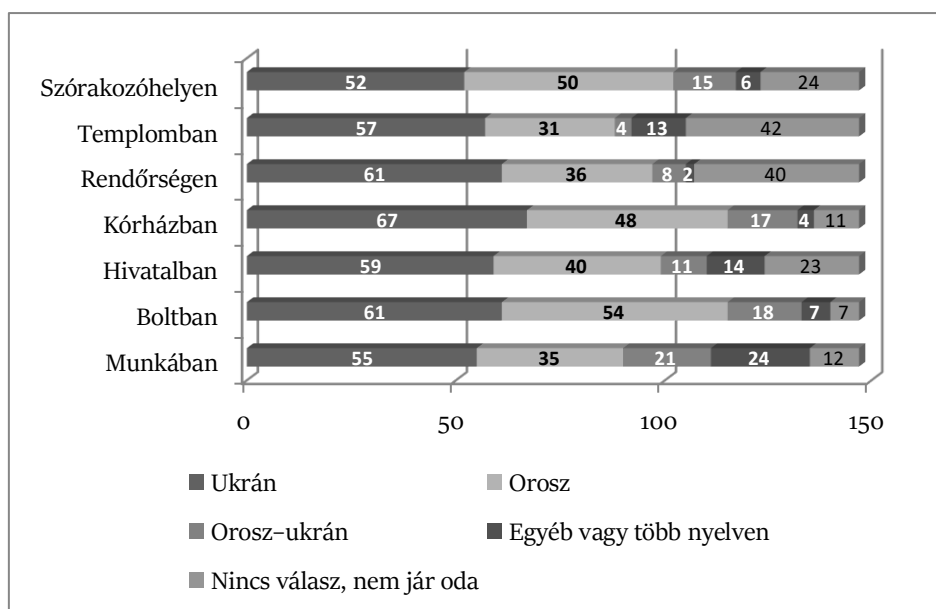
Forrás: Saját szerkesztés

Az országban uralkodó ukrán–orosz nyelvi kettétagoltság a hozzátartozókkal való kommunikáció kapcsán is jól megfigyelhető. Az adatközlők válaszaiból kiderül, hogy az arányokat tekintve az adatközlők több mint 37,5%-a ukrán nyelvet

használ a szülőkkel, nagyszülőkkel, keresztszülőkkel, testvérekkel és barátokkal folytatott kommunikáció során. Orosz nyelvet átlagosan az adatközlők 22%-a használ az említett személyekkel való kommunikációjában. Az orosz és az ukrán nyelvet egyidejűleg használja az adatközlők 8%-a. Néhány adatközlő, elsősorban a távolabbi rokonokkal és a barátokkal való kommunikáció vonatkozásában más nyelvek használatáról is számot adott, ilyen nyelv például az angol, a szlovák, a lengyel és a héber nyelv (részletesen lásd a 3. ábra adatait).

Nagyjából azonos arányokat figyelhetünk meg az egyes nyelvhasználati szinterekhez (munkahely, bolt, hivatal, kórház, rendőrség, templom, szórakozóhely) kapcsolódó ukrainai kommunikáció kapcsán is. Átlagosan az adatközlők 39,5%-a az államnyelvet részesítette előnyben, 28,5% használta az orosz ezeken a szintereken és 9% a helyzettől függően párhuzamosan használta mindkét nyelvet (ezzel kapcsolatosan lásd a 4. ábra adatait).

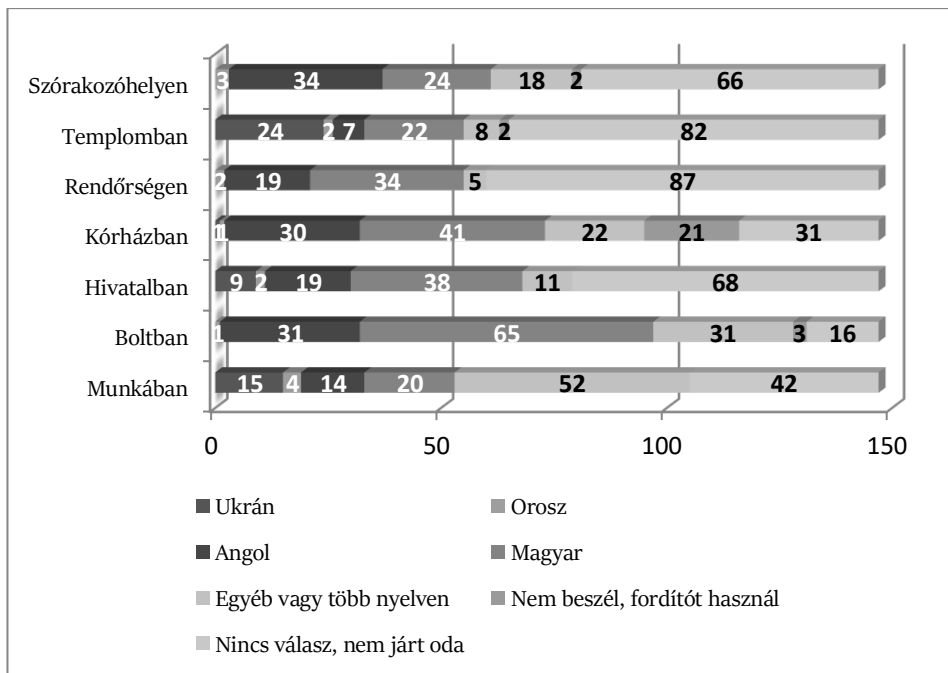
4. ábra. Az ukrainai nyelvhasználati szinterek nyelvei

Forrás: Saját szerkesztés

Természetesen az ország elhagyását és a Magyarországra való (ideiglenes?) költözést követően az adatközlőknek a fenti nyelvhasználati szintereken való kommunikáció új kihívásokat jelentett, ami révén az egyes nyelvek funkcionális szerepköre is jelentős mértékben megváltozott. Kiemelt szerephez jutott például az angol nyelv, melyet általánosságban a válaszadók 15%-a használ (lásd az 5. ábrán).

5. ábra. A magyarországi nyelvhasználati szinterek nyelvei

Forrás: Saját szerkesztés

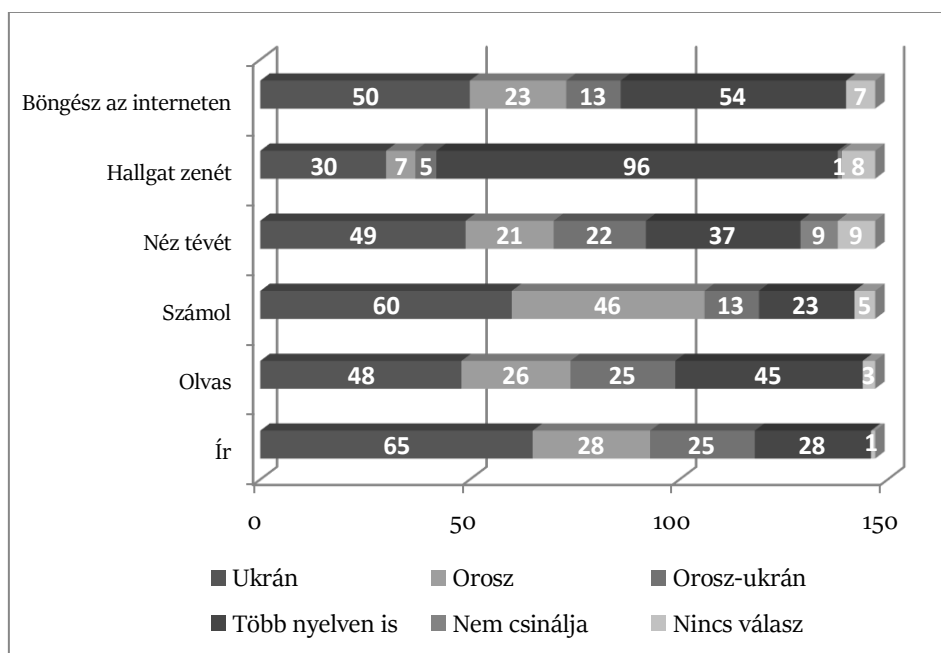
Vannak természetesen olyan nyelvhasználati szinterek, mint például a munkahely, a templom, vagy esetleg az ukrán/országi nyelven beszélő tolmácsokat is foglalkoztató különböző hivatalok, ahol továbbra is lehetőség nyílik az ukrán és az orosz nyelv használatára.

Átlagosan az adatközlők 24%-a próbál meg az említett nyelvhasználati szintereken magyarul is kommunikálni. Amint az a válaszokból kiderült, vannak, akik tolmácsot visznek ehhez magukkal, vannak, akik a technika segítségével (különböző fordító és tolmácsprogramokkal) és vannak, akik minimális kommunikációval, csak néhány fontosabb kifejezés használatával próbálják ezt megtenni. Emellett nagy arányban (38%) vannak azok, akik nem járnak az említett helyekre.

A különböző tevékenységekhez (írás, olvasás, számolás, tévénézés, rádióhallgatás és internetes böngészés) kapcsolódó nyelvek tekintetében a válaszadók közel egyharmada, átlagosan 32% a többnyelvűséget jelölte meg. Kicsivel többen, a válaszadók 34%-a nyilatkozott az ukrán nyelv, illetve 17%-a az orosz nyelv használatáról. Az ukrán és orosz nyelv párhuzamosan való használatát az adatközlők 11%-a jelölte. Érdekességként említhető az, hogy 9

válaszadó elvileg nem szokott tv-t nézni (nyilvánvalóan ők a klasszikus tv csatornák nézésére gondoltak a kérdés megválaszolásakor), illetve egy adatközlő a zenehallgatás mellőzéséről nyilatkozott, illetve mindegyik tevékenységnél voltak olyan adatközlők, akiktől nem kaptunk válaszokat. Fontos lehet megjegyezni azt, hogy az adatok alapján ukránt anyanyelvének tekintők jelentős része nem az anyanyelvén, hanem valamilyen más nyelven végzi az említett tevékenységeket (erről lásd a 6. ábra adatait).

6. ábra. A különböző tevékenységekhez kapcsolódó nyelvek

Forrás: Saját szerkesztés

5. A magyar nyelvhez és a Magyarországhoz való viszonyulás

Ferenc Pápa 2023-as magyarországi látogatását követően azt nyilatkozta, hogy általában németül és angolul beszélt azokkal, akikkel budapesti tartózkodása alatt találkozott, ugyanis magyarul csak a paradicsomban beszélnek, hiszen azt mondják, egy örökkévalóság kell ahhoz, hogy megtanuljuk ezt a nyelvet (<https://rtl.hu/belfold/2023/04/30/ferenc-papa-rtl-magyar-mennyben-beszelik>). Persze az e szemléletből fakadó „nyelvi mítosz” nem teljesen helytálló, hiszen a magyar nyelv teljesen világos grammatikai rendszerrel rendelkezik, s így természetesen ugyanúgy meg is lehet tanulni, mint bármelyik más nyelvet.

Mindazonáltal természetesen kíváncsiak voltunk arra is, hogy az adatközlőink miként értékelik a magyar nyelvet. A *Mennyire tartja nehéz nyelvnek a magyart?* kérdésre 95 válaszadó az 5-ös minősítést (nagyon nehéz), 32 válaszadó a 4-es minősítést (nehéz), 11 válaszadó a 3-as minősítést (közepesen nehéz), 4 válaszadó a 2-es minősítést (kicsit nehéz), 2 válaszadó pedig az 1-es minősítést (egyáltalán nem nehéz) adta. Három adatközlő nem válaszolt a kérdésre. Ezen túl az adatközlőknek szöveges formában is lehetőségük volt megfogalmazni a véleményüket a magyar nyelvről. A többség itt is a nyelv *nehézségét* (56 fő) és *összetett voltát* (37 fő) emelte ki, pl.: *A magyar nyelv összetett, de logikus, meg lehet tanulni, de időbe és erőfeszítésbe telik.* (Luhanszki régió_Nő_1987); *Ez a nyelv nehéz. Nem olyan, mint más nyelvek. Néhány ember szájából néha nagyon szépen hangzik.* (Mikolajivi régió_Nő_1985); *Ez egy meglehetősen bonyolult nyelv. Örülök, hogy tanultam egy kicsit, és legalább a szupermarketben értem a neveket.* (Donyeck régió_Nő_1997).

Bár az érzelmi kötődés jelentős mértékben befolyásolja az egyes nyelvek megítélését, s általában a beszélők a saját nyelvüket és/vagy nyelvváltozatukat vélik a legszebbnek (ezekről lásd pl. Dudics, 2020, 2021; Beregszászi-Dudics, 2023, stb.), de úgy gondoltuk, hogy az adatközlőinket érdemes lehet a magyar nyelv szépségéről is megkérdezni. A *Mennyire tartja szépnek a magyar nyelvet?* kérdésre 19 válaszadó az 5-ös minősítést (nagyon szép), 24 válaszadó az 1-es minősítést (egyáltalán nem szép) adta. 2-esre 28 válaszadó, 3-asra 50 válaszadó, 4-esre 19 válaszadó értékelte. Hét adatközlő pedig nem válaszolt a kérdésre.

Arra is kíváncsiak voltunk, hogy az adatközlőink meg szeretnék-e tanulni magyarul. A vonatkozó kérdésre 124 adatközlő adott igenlő választ, ezt elsősorban az országban való boldogulással indokolták, pl. *Nagyon szeretnék megtanulni magyarul! Ukrajnában emberekkel dolgoztam és tanácsokat adtam nekik. Itt ez nem lehetséges. Tudni kell a nyelvet.* (Kirovohradi régió_Nő_1983), *Nem tehetsz mást, mint hogy beszélsz annak a környezetnek a nyelvén, amelyben élsz.* (Luhanszki régió_Nő_1989), *Mert az intézményekben, a háztartások szintjén a szolgáltatásokkal kapcsolatos kérdések megoldásához kommunikálni kell. Ez nagyon nehéz nyelvtudás nélkül.* (Harkivi régió_Nő_1960). Összevetésképp az egyes nyelvek ismereti szintje kapcsán 65 adatközlő nyilatkozott arról, hogy valamilyen szinten beszéli a magyar nyelvet. Vagyis a magyart egyáltalán nem beszélők mellett ők is tovább kívánják bővíteni a magyar nyelvi ismereteiket. Húsz válaszadó ugyanakkor úgy nyilatkozott, hogy ő nem szeretne magyarul megtanulni, mivel nem tervez az országban maradni, pl. *Nem tervezem, hogy életem végéig Magyarországon maradok, és a magyar nyelv használhatatlan odakint.* (Kijevi régió_Férfi_1985), *Magyarországon elég az angol nyelv ismerete a boldoguláshoz, a magyar nyelv pedig nehéz és kevésbé használható az országon kívül.* (Kijevi régió_Férfi_1995). Három adatközlő nem válaszolt a kérdésre.

A nyelvtanuláshoz való viszonyt, ahogyan az a fenti válaszokból is látszik, sokszor a környezet elvárásainak való megfelelés, illetve a jobb boldogulás igénye határozza meg. Ezekkel összefüggésben arról is megkérdeztük az adatközlőinket, hogy volt-e az országban való tartózkodásuk során az ukrán állampolgárságuk miatt valamilyen nehézségük. A válaszadók közel fele, összesen 69 fő nem tapasztalt a magyarországi tartózkodása alatt semmilyen nehézséget, s arról számolt be, hogy az országban *Barátságos az ukránokhoz való hozzáállás, és nyelvtudás nélkül is meg tudja az ember oldani a problémáit.* (Kijevi régió_Nő_1984). Ugyanakkor 71 fő mondta azt, hogy voltak nehézségeik, ezeket túlnyomórészt a nyelvtudás hiányával magyarázták, amely egyrészt az adatközlők magyar nyelvi ismereteinek a hiányára, másrészt pedig a magyarországiak alacsony idegen nyelvi kompetenciáira vonatkozott, pl.: *Csak a nyelvi akadály, de egyébként minden rendben van.* (Ivano-Frankivszki régió_Nő_1980), *A nyelvtudás hiánya nagyon megnehezíti az életet, a magyarok ritkán beszélnek angolul.* (Zaporizzsjai régió_Nő_1988), *Nem találó jó állást, mert nem tudok nyelveket.* (Kirovográdi régió_Nő_1983). A legtöbb esetben ez az egészségügyi intézményekben, illetve a különböző hivatalokban mutatkozott meg pl.: *A kórházban nehéz kommunikálni az orvossal.* (Dnyipropetrovszk régió_Nő_1953), *A klinikán az orvos nem volt hajlandó fogadni, mert angolul beszéltem, és még miután hívtam egy tolmácsot, sem volt hajlandó fogadni.* (Zaporizzsjai régió_Nő_1996), *Néhány ember kissé agresszív viselkedése veled szemben, amikor alapfokú nyelvtudással rendelkezel, és nem tudod elmagyarázni, hogy mire van szükséged (általában kormányablak és egyéb intézmények).* (Kárpátalja_Nő_1985). Az adatközlők egy része, nyilván ugyancsak a közös kommunikációs nyelv hiánya okán úgy érezte, hogy a magyarok távolságtartóak velük szemben.

Volt, aki azt értékelte negatívként, hogy *Drágábban adták az üzemanyagot, mint a magyarországiaknak* (Kijevi régió_Nő_1983). Emlékeztetőül, 2022. május 27-től csak a magyar rendszámú, illetve magyar forgalmi engedéllyel rendelkező járművek tankolhattak kedvezményes árú üzemanyagot Magyarországon. A különféle jogszabályi változások (pl. az ukrán állampolgárokat megillető kedvezményekről szóló határozatok) ismeretének hiánya a másik oldal részéről is felmerülő probléma: *Előfordul, hogy a kórházak fizetést követelnek a szolgáltatásokért, mert nem tudják, hogy az ukránok ideiglenes védelmét meghosszabbították, és akkor sokáig nem hívnak be az elektronikus sorba, és az ajtó előtt kell várakoznod egy órát vagy még többet, és megvetően bánnak veled. De ez nem minden kórházban van így. Az egyik szervezet egyik alkalmazottja, amely humanitárius segílyt nyújt az ukránoknak, ingyenélőknek nevezte az ukránokat, és lekezelően viselkedett, ami nagyon sértő volt.* (Harkivi régió_Nő_1960). Voltak olyanok, akik az ukránokkal szemben tanúsított hivatalnoki magatartást, pl. *Általánosságban elmondható, hogy az állami*

intézményekben a nem magyar állampolgárokkal szembeni hozzáállás meglehetősen elutasító. (Luhanszki régió_Nő_1989), vagy az eladók, pl. *Egyszer az eladó a boltban agresszíven viselkedett velem.* (Dnyipropetrovszki régió_Nő_1975), esetleg az ittas járókelők viselkedését látták problémásnak, pl. *Amikor hazatérsz a munkából, gyakran találkozol drogosokkal vagy részeg emberekkel, akik vagy pénzt követelnek, vagy... és ha nem érted meg őket, vagy úgy teszel, mintha nem értenéd, akkor elkezdnek kiabálni, hogy a rohadt ukránok menjenek el...* (Harkivi régió_Nő_1985), illetve, akik az ukrán nyelv használati lehetőségeivel voltak elégedetlenek: *Nincsenek ukrán akkreditált iskolák, és nem lehet ukrán nyelven jogosítványt sem szerezni.* (Kárpátalja_Nő_1983).

A Magyarországon való hosszabb-rövidebb idejű tartózkodás nyomán nyilvánvalóan új helyzetekbe kerültek az adatközlőink, s ezzel együtt új tapasztalatokat is szereztek, ami esetlegesen azt is magával vonhatta, hogy változott a Magyarországról korábban kialakított véleményük. Az erre vonatkozó kérdés kapcsán 67 adatközlő arról adott számot, hogy nem történt változás a véleményében, pl.: *Mielőtt Magyarországra jöttem, pozitív véleményem volt erről az országról! Ez most is így van, és semmi rosszat nem tudok mondani.* (Kárpátalja_1985_Nő), *Az emberek hozzáállása ugyanaz, mint amikor először jöttünk Magyarországra. A magyarok mindenben segítettek és segítenek nekünk.* (Szumi régió_Nő_1987). Ezzel egyidejűleg 71 adatközlő gondolja úgy, hogy valamelyest változott a véleménye. Ez a változás kétirányú. Többségben vannak azok, akik a korábbinál pozitívabb képet kaptak az országról, illetve az itt élő emberekről, pl.: *Azt hittem, nehéz lesz itt dolgozni és élni.* (Kárpátalja_Nő_1996), *A budapesti magyarok művelt, nagyszerű emberek, akikkel jó együtt élni.* (Kijevei régió_Nő_1988), illetve akadtak olyanok is, akiknek némileg romlott az országról korábban megfogalmazott véleményük, pl.: *Megszoktam már az emberek mentalitását és a nyelvet. Hozzászoktam a hajléktalanokhoz is.* (Kárpátalja_Nő_1983), *Nem túl jó az ukránokhoz való hozzáállás.* (Dnyipropetrovszki régió_Nő_2002).

6. Az Ukrajnába való visszatérés kérdése

A fent említett tényezők, illetve az ukrániai helyzetben bekövetkező változások egyértelmű összefüggést mutathatnak azzal is, hogy az adatközlők az országban kívánnak-e maradni, vagy vissza szeretnének-e térni Ukrajnába. *Az Ön vissza kíván-e térni Ukrajnába a háború befejezését követően?* kérdésre 47 adatközlő az igen, mindenképp opciót jelölte, s a döntését ilyen okokkal indokolta, pl. *Mert a hazámban jobban érzem magam, és megértem, hogy több jogom van, mint külföldön.* (Odesszai régió_Nő_1998); *Otthon a legjobb. Alig várjuk, hogy visszatérjünk, hogy győzzünk, és minél hamarabb hazatérjünk.* (Szumi

régió_Nő_1991). A valószínű visszatérésről 20 adatközlő nyilatkozott. A döntésüket illető bizonytalanságot jól mutatják az alábbi indokok is: *Ha lesz hová menni és kihez. Lehet, hogy nincs lakás, a rokonok meghalhatnak, hogyan lehet ezt biztosan megmondani?* (Kijevi régió_Nő_1983), *Egy ideje már nem gondolkodom előre, a jelenben élünk. Amikor a háború véget ér, azon fogunk gondolkodni, hogy mikor térjünk haza, és hogy visszatérjünk-e...* (Kijevi régió_Nő_1986). További 35 adatközlő még teljesen bizonytalan az ezzel kapcsolatos döntést illetően, pl.: *Azt mondanám, hogy már nem tudom. Az elején mindenképpen akartuk és vártuk. Most már nem értem, miért kellene visszamennünk oda, és mikor lesz egyáltalán lehetőség, talán a gyerek elég idős lesz ahhoz, hogy egyedül tanuljon Európában, persze ez az oktatás jobb neki, mint az ukrán. A korrupció és az újonnan elfogadott törvények nem ösztönöznek minket a visszatérésre. Meglátjuk.* (Harkovi régió_Nő_1989), *A háború időtartamától és az ország háború utáni állapotától függ.* (Mikolajivi régió_Nő_1989).

30 adatközlő nem tartja valószínűnek a visszatérést: *Mivel a gyermekek valószínűleg Európában fogják folytatni tanulmányaikat.* (Kárpátalja_Nő_1986), *Sajnos, nem látom a gyermekeim jövőjét Ukrajnában, fiatalok, oktatásra van szükségük, nem pedig arra, hogy a pincékben bujkáljanak.* (Poltavai régió_Nő_1984), illetve 13 adatközlő biztosan nyilatkozott arról, hogy nem fog már visszatérni Ukrajnába: *Egy ilyen kormánnyal még 20 évig semmi jó nem fog történni. Értem én, hogy magunkkal kell kezdeni, de ilyen politikusokkal, akik az ukránok életét csempére (értsd: az egyes városokban az elesett katonák arcképeit ábrázoló falakat állítanak) változtatják, nem. Az én véleményem az, hogy ha ilyen politika folytatódik Ukrajnában, akkor nem lesz Ukrajna, én szeretem Ukrajnát, és nagyon nehéz ezt nézni.* (Csernyivci régió_Férfi_1996), *A Szovjetunióban születtem, majd ukrán állampolgár lettem, aztán Oroszországban kezdtem élni, és mindezt úgy, hogy nem hagytam el a szülővárosomat, Szimferopolt..... Most már szeretném megválasztani a saját országomat, ahol élni szeretnék.* (Szumi régió_X_Y). A fennmaradó 2 adatközlő nem válaszolt a kérdésre.

7. Összegzés

Amint azt a fentebb ismertetett adatok is jól mutatják a Magyarországon tartózkodó ukrainai menekültek az ország teljes területén megtalálhatók, s ugyanez mondható el az ukrainai lakhelyüket illetően (lényegében Ukrajna összes régiójából voltak adatközlőink). Az is egyértelmű igazolást nyert, hogy az országba érkező menekültek többsége felsőfokú végzettséggel rendelkezik, s épp ezért a nyelvi kompetenciáik is lényegesen magasabbak, mint azt az ukrán összlakosság körében végzett kutatások alapján feltételezni lehetett volna. Az adatközlők az ukrainai nyelvhasználati színtereken saját bevallásuk szerint elsősorban az államnyelvet

használták. Kiemelkedően magas az angol nyelvet beszélők aránya, így számukra kommunikációs nehézséget esetleg a magyarországi beszélőpartnerek nyelvismereti hiánya okozhat. Többségük szépnek, ugyanakkor meglehetősen nehéznek értékelte a magyar nyelvet.

Az adatközlők alapvetően két, egymástól lényegesen elkülönülő csoportba sorolhatók. Az egyik csoportot a kelet-ukrajnai régióból származó személyek, a másikat pedig a közép és nyugat-ukrajnai adatközlők alkotják. Az elkülönülés bizonyos tekintetben a magyarországi helyzethez való alkalmazkodásban is tetten érhető. A kelet-ukrajnai válaszadók lényegesen elfogadóbbak a magyarországi körülményekkel és lehetőségekkel szemben. Ez az országban való maradás, illetve a magyar nyelvhez és annak elsajátításához való viszonyban is jól megmutatkozik. Esetükben ez nyilvánvalóan a korábbi lakhelyük fizikális megsemmisülésével is indokolható. A közép és nyugat-ukrajnai válaszadók, akik egyelőre csak a létbizonytalanság miatt hagyták el otthonaikat, reménykednek a háború pozitív lezárásában, s abban, hogy visszatérhetnek majd a korábbi életükhöz, lakóhelyükhöz, ezért ők a nyelvi kihívásokat inkább értékelik problémaként.

Irodalom

1. Михайлишина, Дарія 2023. *Біженці з України: хто вони, скільки їх та як їх повернути?* <https://ces.org.ua/wp-content/uploads/2023/09/prezentacziya.-bizhenczi-z-ukra%D1%97ni.-hto-voni-skilki-%D1%97h-ta-yak-%D1%97h-povernuti.pdf> (Letöltés dátuma: 2024. 08. 15.)
2. Тілікіна, Наталія 2022. Проблеми українських біженців та осіб, які шукають тимчасовий притулок за кордоном, внаслідок повномасштабного вторгнення РФ на територію України. *Економіка та держава* 9: с. 69–76. <https://doi.org/10.32702/2306-6806.2022.9.69>
3. Яшник, Максим 2023. *Рівень володіння англійською та іншими іноземними мовами в Україні: Результати кількісного соціологічного дослідження проведеного у грудні 2022 – січні 2023.* <https://kiis.com.ua/?lang=ukr&cat=reports&id=1210&page=1> (Letöltés dátuma: 2024. 08. 15.)
4. Bartal Anna Mária 2022. Középtávú szükségletfelmérés eredményei a Magyar Ökumenikus Segélyszervezet által támogatott ukrajnai menekültek körében. *Önkéntes Szemle* 2/4: 27–56. o. <https://doi.org/10.53585/OnkSzem.2022.4.27-56>
5. Beregszászi Anikó – Dudics Lakatos Katalin 2023. *Huszonkettő. A kárpátaljai magyar anyanyelvi nevelés 22 évének története.* Törökbálint: Termini Egyesület. https://real.mtak.hu/162711/1/Beregszaszi-Dudics_Huszonkettoborito.pdf
6. Cserniczkó István 2013. *Államok, nyelvek, államnyelvek. Nyelvpolitika a mai Kárpátalja területén (1867–2010).* Budapest: Gondolat Kiadó. <https://dspace.kmf.uz.ua/jspui/handle/123456789/1467>

7. Cserniczkó István – Gazdag Vilmos 2023. Kárpátaljai magyarok nyelvi tapasztalatai Magyarországon. *Magyar Nyelv* 119/2: 215–225. o. <https://doi.org/10.18349/MagyarNyelv.2023.2.215>
8. Csiki Varga Tamás – Deák András György – Egeresi Zoltán – Háda Béla – Jójárt Krisztián – Kemény János – Tálás Péter 2023. Az orosz–ukrán háború első évének tanulságai. *Stratégiai Védelmi Kutatóintézet. Elemzések* 2023/3. https://svkk.uni-nke.hu/document/svkk-uni-nke-hu-1506332684763/SVKI_Elemzesek_2023_3.pdf
9. Dudics Lakatos Katalin 2020. Kárpátaljai magyar pedagógusok és tanítványaik metanyelvi ismereteiről. *Magyar Nyelvjárások* 58: 165–173. o. <https://doi.org/10.30790/mnyj/2020/08>
10. Dudics Lakatos Katalin 2021. Kárpátaljai magyar iskolások nyelvjárási attitűdjének alakulása egy megismételt kérdőíves gyűjtés alapján. *Magyar Nyelv* 117/3: 346–354. <https://doi.org/10.18349/MagyarNyelv.2021.3.346>
11. EUAA = Az Európai Unió Menekültügyi Ügynöksége. 2023. évi menekültügyi jelentés. *Vezetői összefoglaló*. <https://euaa.europa.eu/hu/publications/2023-evi-menekultugyi-jelentes-vezetoi-osszefoglalo> (Letöltés dátuma: 2024. 08. 10.)
12. Molnár D. Erzsébet – Pally Katalin – Molnár D. István – Darcsi Karolina 2023. Ukrainai menekültválság és a belső menekültek helyzete a Beregszászi járás határ menti településein 2022-ben. *Tér és Társadalom* 37/4: 82–99. o. <https://doi.org/10.17649/TET.37.4.3497>
13. Sokolova, Svitlana 2022. Білінгвізм в Україні і проблеми національної ідентичності. *Balcania et Slavia* 2/1: c. 51–72. <https://edizionicafoscari.unive.it/media/pdf/article/balcania-et-slavia/2022/1/art-10.30687-BES-2785-3187-2022-01-003.pdf>
14. Tóth Bettina 2023. Az ukrainai menekültek helyzete Magyarországon. *Migrációkutató Intézet. Gyorselemzések* 2023/1. https://migraciokutato.hu/wp-content/uploads/2023/01/20230104_MKI_GYORSELEMZES_2023_01_toth_bettina_az_ukrainai_menekultek_helyzete_magyarorszagon.pdf (Letöltés dátuma: 2024. 08. 04.)
15. Tóth Judit – Bernát Anikó 2022. Menekültválság 2022-ben. Az Ukrajna elleni orosz agresszió menekültjeinek magyarországi fogad(tat)ása. In: Kolosi Tamás – Szelényi Iván – Tóth István György szerk. *Társadalmi Ríport* 2022. Budapest: Szirom 1995 Bt. <https://doi.org/10.61501/TRIP.2022.18>
16. Varga Csilla – Fekete Dániel – Tuza Tamara 2022. Az ukrán helyzet nemzetközi aktualitásai – menedékkérők, kettős állampolgárok, megfigyelő misszió. *Szakpolitikai elemzések* 2022. I. Félév. 42–46. o.
17. Zakariás Ildikó – Feischmidt Margit – Gerő Márton – Morauszki András – Neumann Eszter – Zentai Violetta – Zsigmond Csilla 2023. Szolidaritás az ukrainai menekültekkel Magyarországon: gyakorlatok és attitűdök egy lakossági felmérés alapján. *Regio* 31/2: 101–150. <https://doi.org/10.17355/rkkpt.v31i2.101>

References

1. Mykhailyshyna, Dariia 2023. *Bizhentsi z Ukrainy: khto vony, skilky yikh ta yak yikh povernuty?* [Refugees from Ukraine: who are they, how many are there and how to return them?] <https://ces.org.ua/wp-content/uploads/2023/09/prezentacziya.-bizhenczi-z-ukra%D1%97ni.-hto-voni-skilki-%D1%97h-ta-yak-%D1%97h-povernuti.pdf> (Accessed: 15. 08. 2024). (In Ukrainian)
2. Tilikina, Natalya 2022. Problemy ukrainskykh bizhentsiv ta osib, yaki shukaiut tymchasovyi prykhystok za kordonom, vnaslidok povnomasshtabnoho vtorhnennia RF na terytorii Ukrainy [Problems of Ukrainian refugees and persons seeking temporary asylum abroad as a result of Russia's full-scale invasion of Ukraine]. *Ekonomika ta derzhava* 9: s. 69–76. <https://doi.org/10.32702/2306-6806.2022.9.69> (In Ukrainian)
3. Yashnyk, Maksym 2023. *Riven volodinnia anhliskoii ta inshymy inozemnymy movamy v Ukraini: Rezultaty kilkisnoho sotsiolohichnoho doslidzhennia provedenoho u hrudni 2022 – sichni 2023* [The level of proficiency in English and other foreign languages in Ukraine: Results of a quantitative sociological survey conducted in December 2022 – January 2023]. <https://kiis.com.ua/?lang=ukr&cat=reports&id=1210&page=1> (Accessed: 15. 08. 2024). (In Ukrainian)
4. Bartal, Anna Mária 2022. Középtávú szükségletfelmérés eredményei a Magyar Ökumenikus Segélyszervezet által támogatott ukrainai menekültek körében [Results of a medium-term needs assessment among Ukrainian refugees supported by the Hungarian Ecumenical Aid]. *Önkéntes Szemle* 2/4: 27–56. o. <https://doi.org/10.53585/OnkSzem.2022.4.27-56> (In Hungarian)
5. Beregszászi, Anikó – Dudics Lakatos, Katalin 2023. *Huszonkettő. A kárpátaljai magyar anyanyelvi nevelés 22 évének története* [Twenty-two. The history of 22 years of Hungarian mother tongue education in Transcarpathia]. Törökbálint: Termini Egyesület. https://real.mtak.hu/162711/1/Beregszaszi-Dudics_Huszonkettoborito.pdf (In Hungarian)
6. Cserniczkó, István 2013. *Államok, nyelvek, államnyelvek. Nyelvpolitika a mai Kárpátalja területén (1867–2010)* [States, languages, state languages. Language policy in present-day Transcarpathia (1867–2010)]. Budapest: Gondolat Kiadó. <https://dspace.kmf.uz.ua/jspui/handle/123456789/1467> (In Hungarian)
7. Cserniczkó, István – Gazdag, Vilmos 2023. Kárpátaljai magyarok nyelvi tapasztalatai Magyarországon [Language experiences of Transcarpathian Hungarians in Hungary]. *Magyar Nyelv* 119/2: 215–225. o. <https://doi.org/10.18349/MagyarNyelv.2023.2.215> (In Hungarian)
8. Csiki Varga, Tamás – Deák, András György – Egeresi, Zoltán – Háda, Béla – Jójárt, Krisztián – Kemény, János – Tálás, Péter 2023. Az orosz–ukrán háború első évének tanulságai [Lessons from the first year of the Russian–Ukrainian war]. *Stratégiai Védelmi Kutatóintézet. Elemzések* 2023/3. https://svkk.uni-nke.hu/document/svkk-uni-nke-hu-1506332684763/SVKI_Elemzesek_2023_3.pdf (In Hungarian)
9. Dudics Lakatos, Katalin 2020. Kárpátaljai magyar pedagógusok és tanítványaik metanyelvi ismereteiről [Transcarpathian Hungarian teachers and their students'

- meta-linguistic knowledge]. *Magyar Nyelvjárások* 58: 165–173. o. <https://doi.org/10.30790/mnyj/2020/08> (In Hungarian)
10. Dudics Lakatos, Katalin 2021. Kárpátaljai magyar iskolások nyelvjárási attitűdjének alakulása egy megismételt kérdőíves gyűjtés alapján [Development of dialect attitudes of Hungarian schoolchildren in Transcarpathia based on a repeated questionnaire survey]. *Magyar Nyelv* 117/3: 346–354. <https://doi.org/10.18349/MagyarNyelv.2021.3.346> (In Hungarian)
 11. EUAA = Az Európai Unió Menekültügyi Ügynöksége. 2023. évi menekültügyi jelentés. *Vezetői összefoglaló* [The European Union Asylum Agency. Asylum Report 2023. Executive Summary]. <https://euaa.europa.eu/hu/publications/2023-evi-menekultugyi-jelentes-vezetoi-osszefoglalo> (Accessed: 10. 08. 2024). (In Hungarian)
 12. Molnár D., Erzsébet – Pally, Katalin – Molnár D., István – Darcsi, Karolina 2023. Ukrainai menekültválság és a belső menekültek helyzete a Beregszászi járás határ menti településein 2022-ben [Refugee crisis in Ukraine and the situation of internally displaced persons in the border settlements of Berehove district in 2022]. *Tér és Társadalom* 37/4: 82–99. o. <https://doi.org/10.17649/TET.37.4.3497> (In Hungarian)
 13. Sokolova, Svitlana 2022. Bilinhvizm v Ukraini i problemy natsionalnoi identychnosti [Bilingualism in Ukraine and the problems of national identity]. *Balcania et Slavia* 2/1: s. 51–72. <https://edizionicafoscari.unive.it/media/pdf/article/balcania-et-slavia/2022/1/art-10.30687-BES-2785-3187-2022-01-003.pdf> (In Ukrainian)
 14. Tóth, Bettina 2023. Az ukrainai menekültek helyzete Magyarországon [The situation of Ukrainian refugees in Hungary]. *Migrációkutató Intézet. Gyorselemzések* 2023/1. https://migraciokutato.hu/wp-content/uploads/2023/01/20230104_MKI_GYORS_ELEMZES_2023_01_toth_bettina_az_ukrainai_menekultek_helyzete_magyarorszag_on.pdf (Accessed: 04. 08. 2024). (In Hungarian)
 15. Tóth, Judit – Bernát, Anikó 2022. Menekültválság 2022-ben. Az Ukrajna elleni orosz agresszió menekültjeinek magyarországi fogad(tat)ása [The reception in Hungary of refugees of the Russian aggression against Ukraine]. In: Kolosi Tamás – Szelényi Iván – Tóth István György eds. *Társadalmi Riport 2022*. Budapest: Szirom 1995 Bt. <https://doi.org/10.61501/TRIP.2022.18> (In Hungarian)
 16. Varga, Csilla – Fekete, Dániel – Tuza, Tamara 2022. Az ukrán helyzet nemzetközi aktualitásai – menedékkérők, kettős állampolgárok, megfigyelő misszió [International updates on the situation in Ukraine – asylum seekers, dual nationals, monitoring mission]. *Szakpolitikai elemzések 2022. I. Félév*. 42–46. o. (In Hungarian)
 17. Zakariás, Ildikó – Feischmidt, Margit – Gerő, Márton – Morauszki, András – Neumann, Eszter – Zentai, Violetta – Zsigmond, Csilla 2023. Szolidaritás az ukrainai menekültekkel Magyarországon: gyakorlatok és attitűdök egy lakossági felmérés alapján [Solidarity with Ukrainian refugees in Hungary: practices and attitudes based on a public survey]. *Regio* 31/2: 101–150. <https://doi.org/10.17355/rkkpt.v31i2.101> (In Hungarian)

A Magyarországon tartózkodó belső ukrainai menekültek nyelvhasználati szokásai és nyelvi attitűdjei

Gazdag Vilmos, PhD, docens. II. Rákóczi Ferenc Kárpátaljai Magyar Főiskola, Filológia Tanszék, docens. gazdag.vilmos@kmf.org.ua, ORCID: 0000-0002-9331-2307.

A 2014 óta tartó kelet-ukrainai fegyveres konfliktus a 2022. február 24-én kirobbant orosz–ukrán háborúban csúcspontot ért el, melynek nyomán több millió ukrán állampolgár döntött az ország elhagyása mellett, s keresett ideiglenesen, s sokan talán végérvényesen is külföldön – többek között Magyarországon is – menedéket. A harci cselekményekkel együtt járó létfenygetettség, a 18–60 év közötti férfiak általános mozgósítása és a gazdasági visszaesés miatt jelentős mértékben nőtt a szülőföldjüket hátrahagyó ukrán állampolgárok száma. Ezzel egyidejűleg fontos kiemelni azt is, hogy a mobilizációs törvény értelmében 2022. február 25-től megtiltották a hadköteles korú férfiaknak az ország elhagyását, így azok a férfiak, akik távoztak a kelet-ukrainai régióból túlnyomórészt az ország nyugati területein, többek között Kárpátalján kerestek ideiglenes menedéket. Ugyanakkor a mozgósítás alól valamilyen egészségügyi (rokkant) vagy családi (legalább három kiskorú gyermeket nevelő) állapot révén mentesülő, az ország elhagyási jogával továbbra is rendelkező férfiak közül is sokan döntöttek a külföldre való távozás mellett. Számuk természetesen a nők és gyermekek számához mérten elenyésző.

Jelen dolgozat – a Magyarországon tartózkodó belső ukrainai menekültek körében végzett online kérdőíves felmérés eredményei alapján – azt kívánja bemutatni, hogy az orosz és ukrán anyanyelvű adatközlők egy általuk egyáltalán nem ismert nyelvi közegbe kerülve milyen nyelvhasználati stratégiákat alakítottak ki, s milyen attitűddel viszonyulnak az anyanyelvükhöz, a magyar nyelvhez, illetve a boldogulás szempontjából igénybe vett különféle közvetítőnyelvekhez.

A munka első részében a háború nyomán kibontakozó migrációs folyamatok, illetve az azok nyomán foganatosított európai uniós intézkedések kerülnek bemutatásra. A második rész az adatközlők ukrainai lakhely szerinti, illetve a magyarországi tartózkodási hely szerinti eloszlásáról, valamint más szociológiai változokról ad általános tájékoztatást. A következő részben az adatközlők nyelvismerete és a nyelvhasználati sajátosságai kerülnek ismertetésre. Ezt követően a Magyarországhoz, valamint a magyar nyelvhez, illetve a magyar nyelv (meg)tanulásához való viszony kapcsán kifejtett, majd pedig az Ukrajnába való visszatérés lehetőségével kapcsolatos adatközlői vélemények bemutatására kerül sor. Az írásban rendre helyet kapnak az adatközlőktől kapott szöveges vélemények is, amelyek révén a statisztikai adatok árnyaltabb képe rajzolódhat ki.

Kulcsszavak: ukrainai menekültek, orosz–ukrán háború, Magyarország, nyelvhasználat, nyelvi attitűd.

Особливості мововживання та мовне самовираження вимушених переселенців з України, які проживають в Угорщині

Газдаг Вільмош, доктор філософії, доцент. Закарпатський угорський інститут імені Ференца Ракоці II, кафедра філології, доцент. gazdag.vilmos@kmf.org.ua, ORCID: 0000-0002-9331-2307.

Збройний конфлікт на Сході України, який триває з 2014 року, призвів до російсько-української війни, яка спалахнула 24 лютого 2022 року і змусила мільйони українських громадян прийняти рішення покинути країну та шукати тимчасового, а для багатьох, можливо, й постійного притулку за кордоном, зокрема в Угорщині. Загроза для життя та відсутність нормальних умов для забезпечення життєдіяльності, пов'язані з бойовими діями, загальна мобілізація чоловіків віком від 18 до 60 років та економічний спад призвели до значного збільшення кількості громадян України, які залишають свою батьківщину. Водночас важливо підкреслити, що закон про мобілізацію заборонив чоловікам призовного віку залишати країну з 25 лютого 2022 року, тому чоловіки, які покинули східні регіони України, переважно шукали тимчасового притулку в західній частині країни, зокрема на Закарпатті. Водночас багато чоловіків, які були звільнені від мобілізації за медичними показниками (інвалідність) або сімейним станом (наявність щонайменше трьох неповнолітніх дітей) і які все ще мали право виїхати з країни, також вирішили використати цю можливість. Звичайно, кількість таких осіб є незначною порівняно з кількістю жінок і дітей, які покинули Україну.

На основі результатів онлайн-опитування, проведеного серед вимушених переселенців з України, які проживають в Угорщині, показано, як носії російської та української мов, опинившись у мовному середовищі, з яким вони не були знайомі, сформувавши свої стратегії мововживання, описано їхнє ставлення до рідної мови, до угорської та інших мов-посередників, які використовуються для забезпечення добробуту.

У статті розглянуто особливості перебігу міграційних процесів, що розгорнулися внаслідок війни, та заходи, яких вживає Європейський Союз у відповідь на них; представлено загальну інформацію про розподіл респондентів за місцем проживання в Україні та в Угорщині, а також інші соціологічні показники; описано мовні компетенції респондентів, представлено погляди щодо їхнього ставлення до Угорщини, угорської мови та можливостей вивчення угорської мови, а також про наміри повернення в Україну. Подано безпосередні відгуки респондентів, які дають можливість достовірно оцінити результати дослідження.

Ключові слова: біженці з України, російсько-українська війна, Угорщина, мововживання, мовне самовираження.

Specific features of the language usage and linguistic expression of internally displaced people from Ukraine living in Hungary

Vilmos Gazdag, PhD, associate professor. Ferenc Rákóczi II Transcarpathian Hungarian College of Higher Education, Department of Philology, associate professor. gazdag.vilmos@kmf.org.ua, ORCID: 0000-0002-9331-2307.

The armed conflict in eastern Ukraine since 2014 has escalated into the Russo-Ukrainian war that broke out on February 24, 2022, leading millions of Ukrainian citizens to decide about leaving the country and seeking temporary and, in many cases, permanent shelter abroad, including in Hungary. The threat to their existence posed by the military actions, the general mobilisation of men aged 18–60, and the economic downturn have led to a significant increase in the number of Ukrainian citizens leaving their homeland behind. At the same time, it is also important to highlight that the mobilisation law banned men of military age from leaving the country as of February 25, 2022, so that men who left the Eastern Ukraine region have predominantly found temporary shelter in the Western part of the country, including in Transcarpathia. At the same time, many men who were not obliged to mobilise because of a medical condition (e.g., disability) or family status (e.g., having at least three children) and who still had the right to leave the country also decided to go abroad. Their numbers are, of course, negligible compared to the number of women and children, who have left Ukraine.

On the basis of the results of an online questionnaire survey conducted among internally displaced Ukrainians currently residing in Hungary, the paper aims to show how the Russian and Ukrainian native speakers of the data, having been exposed to a language environment with which they are completely unfamiliar, have developed language usage strategies and attitudes towards their mother tongue, Hungarian, and the various intermediary languages used during everyday communication.

In the first part of the work, the migration processes that developed in the context of the war and the measures taken by the European Union in response to them are presented. The second part provides general information on the distribution of respondents by place of residence in Ukraine and by place of residence in Hungary, as well as other sociological indicators. The next section describes the respondents' language skills and characteristics. This is followed by a presentation of respondents' opinions on their attitude towards Hungary, the Hungarian language, learning the Hungarian language, and the possibility of returning to Ukraine. The paper also includes comments from respondents in the form of narrative texts, which help to provide a more balanced picture of the statistics.

Keywords: *refugees from Ukraine, Russo-Ukrainian war, Hungary, language usage, language attitudes.*